

'Para sanatı yuttu!'

Necmi Sönmez *Paris Tecrübeleri - Ecolé de Paris ve Çağdaş Türk Sanatı: 1945 - 65* kitabında, Fransız başkentinde çalışmış önemli sanatçılarımızın izini sürüyor.

TURGAY FİŞEKÇİ

Paris, Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemlerinde örnek alınan bir konuma sahip. Bu kente yerleşmiş sanatçılar hakkında çalışmaya nasıl karar verdin?

1988'de öğrenciyken müzeleri görmek için gittiğim ilk kent Paris'ti. Avni Arbaş, Tiraje, Selim Turan ile İstanbul'da açtıkları sergilerde tanışmıştım. Paris'e gidince Abidin Dino, Hakkı Anlı, Albert Bitran'la tanışmak, atölyelerini ziyaret istedim. O kısa konuşmalarda onlara hayran kaldığımı, atölyelerindeki ilginç insanların merakımı kamçıladığını gördüm.

1989'da sanat tarihi doktorası için Heidelberg'e gittiğimde de aklımda hep Paris vardı. Yüksek lisans tezimi 1950'li yıllardaki Alman sanatı üzerine hazırlarken, bizimkilerin de aşağı yukarı aynı dönemde açtıkları sergilere ve haklarında yazılmış yazılara rastlıyorum, şaşıırıyordum.

Yavaş yavaş onların Paris ortamında epeyce söz sahibi olduklarını gördüm. Ama haklarında ne Fransız ne de Türk sanat tarihinde yazılmış bir kitap, doğru dürüst bir inceleme vardı. Bunun için o yıllara ait afiş, davetiye, katalog, dergi, gazete kupaşlarını toplayıp onları incelemek gerekiyordu. Paris'teki efemera dükkânlarında, ikinci el kitapçılarda, pit pazarlarında bu malzemenin peşine düştüm.

Kimse ilgilenmediği için litografiler, gravürler, hatta kâğıt üzerine yapılmış resimlerde müthiş ucuza satılıyordu. Onları toplayarak bir arşiv oluşturdum. Bu arşiv çalışması daha sonra onlar hakkındaki katalog yazıları yazmama, sergiler hazırlamama kapı araladı. Bir şekilde onların çekim alanına girmiştim. Sonra baktım ki elli yaşına doğru ilerliyorum, bu arşivi tekrar elden geçirip, bir kitap hazırlamayı düşündüm.

'500'E YAKIN SANATÇI PARİS'TE EĞİTİM ALDI'

■ Hem Osmanlı, hem de Erken Cumhuriyet dönemlerinde Paris'e eğitim için gönderilen sanatçılarımız var. Onlarla 1945 sonrasında Fransız başkentine gidenler arasında nasıl bir farklılık var? Onları

Paris'e çeken özellikler nelerdi? Neredeyse tamamı Galatasaray, Saint-Benoit gibi Fransızca eğitim veren liselerde okumuşlar. Dil bilmeleri onları Fransa'ya yönlendiren bir öge olabilir mi?

Sayıcı kesin olmamakla beraber, 18. yüzyılın ikinci yarısından 1950'ye kadar neredeyse beş yüze yakın sanatçı devlet ya da kendi imkânlarıyla Paris'e giderek eğitim alıyor. Azımsanamayacak bir sayı. Ancak bunların neredeyse tamamı akademik bir eğitim alıp geri dönüyor, sonra da sanat kariyerlerini öğretici olarak sürdürüyorlar. 1945 sonrasında gidenler ise dönmemek üzere Paris'e yerleşerek, bağımsız bir konuma geçiyorlar.

'TÜRK SANATI ONLARLA ÖZGÜVEN KAZANDI'

Onların bu sırada Paris'te bulunan öteki sanatçılarla kurdıkları diyalog son derece önemli. Yaptıkları resimlerde, heykellerde son derece açık olarak görülüyor ki, Paris'te geçerli olan sanat dilini yakalayarak ilk kez Batı ile Türkiye arasında eş zamanlı bir diyalog kuruyorlar.

■ Bu diyalogun önemi nerede yatıyor?

O zamana kadar Türk sanatı ve sanatçıları öğrenci konumunda. Çünkü bir şe-

kilde eğitim aldıkları hocaların izindeler, sanki Paris'te başlarını toprağa sokup yaşıyorlar. 1945-65 arasında buraya yerleşenlerse etraflarında olup bitenleri son derece dikkatli izleyerek o dönemin sanatına sesini, soluğunu yansıtan işler gerçekleştirip birçok olguyu deneyimlerle kendilerini ve Türk Sanatını özgürleştiriyorlar.

Onların üretmiş oldukları eserlerin başka sanatçılardan aşağı kalır yanı olmadığı gibi kaligrafi, çini, ebru gibi geleneklerden beslenen etkileyici bir görsel dil geliştiriyorlar. Kitap zaten bu diyalogu farkı sorulardan yola çıkarak ayrıntılı olarak ele alıyor.

Bu sayede Türk Sanatı üzerindeki komplekslerden sıyrılarak bir özgüven kazanıyor. Nejat Devrim, İlhan Koman, Mübin Orhon, Fahrnissa Zeid, Albert Bitran, Tiraje başta olmak üzere Paris'e yerleşenlerin yakaladıkları çağdaş anlatım biçimi, yenilikçi ve dinamik kimliğiyle, sanat tarihinde müthiş bir görsel fırtına yaratıyor.

■ İstanbul sanat ortamı bu sanatçıları nasıl değerlendirdi? Bir çoğu vatandaşlıktan atıldığı için ve politik nedenlerden uzun süre Türkiye'ye gelemiyorlar.

Doğru ama eserleri çok sık olmada da geliyor, gelebiliyor. Nedim Günsür, Av-

ni Arbaş daha 1951'de küçük ölçülü resimlerini göndererek İstanbul'da sergiler açıyorlar. Ancak işin doğası gereği onları en yakından izleyenler Türkiye'deki arkadaşları oluyor. Ama o yıllarda İstanbul'da sergi olanağı son derece kısıtlı ve ancak büyük özverilerle sergiler açılabilirdi.

SANAT PIYASASININ BEZİRGÂNLARI

Parisli sanatçıların eserlerine gerçek ilgi 1980'den sonrasında gösteriliyor. Tuhaf ama bu sanatçılar 1950'lerde Paris'te, en ileri galerilerde, müzelerde sergilenirken eserleri ancak 1980-90'larda Türkiye'de görülmeye, toplanılmaya başlıyor. Yani onların kaymağını galericisi, müzayedecisi, fuarcısı, ayakçısıyla sanat piyasasının bezirgânları yedi, yemeğe de devam ediyor.

■ Bu biraz da ülkemizde müze kültürünün olmamasından kaynaklanmıyor mu? Var olanların durumu içler acısı, An-kara Resim Heykel müzesi soyuldu resmen. İstanbul'daki koleksiyon ise neredeyse yirmi yıldan beri depolarda bekletiliyor. İstanbul'da resim görebileceğimiz yer yok gibi.

Müzecilik ne yazık ki bizim alanımızda doğru dürüst yürümüyor. Müzelerin eserleri korumasının ötesinde bir değerlendirme sistemi oluşturarak, öğretici, sorgulayıcı olmaları gerekirdi. Çok iyi koleksiyonlara sahip olan devlet müzelerinin çalışmaması, özel müzeciliğin henüz emekleme devrinde olması da dönemsel bir sıklık yarattı.

DÖNEMSEL SIKIŞIKLIK

■ Dönemsel sıkışıklık derken tam olarak dile getirmek istediğin nedir?

Sanat piyasası 2000-2015 arasında hiçbir dayanağı olmaksızın yüzde iki yüze varan fiyat artışına gitti. Bu sanatın kara paranın aklanması için de kullanıldığının altını çizen bir durum olduğu için, sanat eseri bakılan, zevk ve heyecan alınan bir değer olmaktan çok, spekülasyon objesi olarak algılandı. Sanat para yuttukça, para da sanatı yuttu.

■ Bu aynı zamanda sahte resim olayını da tetikliyor değil mi? Fikret Mualla'nın ardından geçenlerde Mübin Orhon'un sahtelerinin olduğu söylendi.

Ne yazık ki doğru. Üç gün önce Bitran'ın, Zeid'in sahtelerini gördüm. Bunun yanı sıra sanatçıların atölyelerinden çalınan, yağmalanan eserler de olduğunu unutmamak gerekiyor. Parisli sanatçılar büyük zorluklarla, çoğu kez Türkiye'ye rağmen, bir varoluş mücadelesi verdiler. Bu çabaya karşı tarihsel sorumluluğumuz olduğunu düşünüyorum. Onların sergileri yapıldıkça, haklarında kitaplar yayımlandıkça farklılıkları, değerleri daha da iyi kavranacak. ■

Paris Tecrübeleri - Ecolé de Paris ve Çağdaş Türk Sanatı: 1945 - 65 / Necmi Sönmez / Yapı Kredi Yayınları / 304 s. / 2019.